

REFLEXIÓK AZ EURÓPAI FELNŐTTOKTATÁSSAL FOGLALKOZÓ NEMZETKÖZI KONFERENCIÁHOZ

Pordány Sarolta a Szín előző számában egy izgalmas helyszíni tudósításnak is beillő cikkben számolt be a Magyar Művelődési Intézet „Az európai felnőttoktatás perspektívái” című konferenciájáról, melyet az intézet továbbképző házában tartottak 1998. november 9-e és 12-e között. Hogy én is szólok erről az eseményről, annak köszönhető, hogy a nemzetközi hírű külföldi előadókkal való találkozások, s a négy napon át tartó igen értékes eszmecserek, valamint a témához kapcsolódó olvasmányaim a felnőttoktatás, közművelődés világtendenciáiról elevenen élve emlékezetemben, reflexiókra késztetnek. Olyanokra, amelyek továbbgondolásai is annak, amikről vitatkoztunk.

Globalizáció

„Amikor a dobütés ritmusa megváltozik, a tánclépések is megváltoznak” – így az afrikai közmondás. A globalizációnak ez a szimbolikája arra utal, hogy az egész világ úgy össze van fonódva, mint amikor a törzs tagjai egy ritmusban táncolnak a dobos körül és ha a tam-tam ritmusa megváltozik, az-az, ha a honkongi tőzsdén nagyot zuhan a bux, akkor azt az egész világ megérzi. És valóban, a nemzetgazdaságokat felváltja egy mind az öt földrészre kiterjedő, egymással összefüggő világgazdasági rendszer, amely lehetővé teszi a tőke szabad áramlását egyik országból a másikba, beruházások létrejöttét a világ bármely sarkában szinte korlátozás nélkül. Ráadásul mindez párosul az információs, technikai forradalommal, amikor az emberek a számítógépnek egy gombnyomására üzeneteket adhatnak és kaphatnak pillanatok alatt.

A globalizáció legfőbb oka és mozgatóereje ténylegesen a tőke globális szintű koncentrációja, mely a multinacionális vállalatokban, az egész világot átfogó nemzetközi kereskedelmi, pénzügyi szervezetekben (pl. Nemzetközi Valuta Alap, Világbank, OECD) ölt testet. Már napjainkban is a 600 legnagyobb multinacionális vállalat a világkereskedelemnek 80 százalékát ellenőrzi és külföldi hálózataik forgalma több, mint a világexport összességében. Ugyanakkor ezek az új nagyhatalmak hatalmas, modern képzési rendszereket hoznak létre alkalmazottaik és a nyilvánosság számára, beleértve középiskola utáni főiskolai és egyetemi intézményeket is. Balatonalmádiban hallottunk már McDonald's Egyetemről, de arról is van tudásunk, hogy a Burger King nemzetközi éttermi hálózat tizennégy amerikai városban főiskolai akkreditációjú „akadémiát” működtet. Hasonlóképpen az ATetAT multinacionális cég kiterjedtebb oktatási és képzési funkciót lát el, mint bármely egyetem a világon.

A világ egy globális faluvá válik („the world has become a global village”) és mélyreható változásokat hoz létre nemzetközi, nemzeti és helyi szinten egyaránt. Ezek az országhatárokat nem tisztelő folyamatok átalakítják a munka világát, rányomják bélyegüket a társadalom átrétegződésére, csökkeni fog az állam szerepe, még inkább „piacosodni” fog az oktatás és kultúra, beleértve a felnőttoktatást is. De beleszól a „dobütés” a családok megszokott életrendjébe, dinamizmusába is. Mindez utópia vagy rémlátomás? Lehet vitatni, hiszen még az Európai Közösséghez való csatlakozásunk időpontja is bizonytalan. A globalizáció jelei azonban máris mutatkoznak, a külső hatásoktól egyre kevésbé tudjuk magunkat függetleníteni, ezért a felnőttoktatóknak, a közművelődésben dolgozóknak érdemes egy kicsit a jövőbe tekinteni, mint ahogy ezt Almádiban tettük.

Problémáink, amelyekkel eddig megvöltünk magunk, vagy „csak” országos ügyek voltak, most már bonyolódnak az emberiség gondjaival, bajaival, amelyekről pillanatok alatt tudomást szerzünk a telekommunikáció útján. Ilyenek például a fenntartható fejlődéssel, a környezet megővásával kapcsolatos világesemények, problémák, vagy az élettani etikával kapcsolatos új fejlemények. Vajon van-e valamilyen tennivalója ezzel kapcsolatosan a felnőttek oktatásának, a közművelődésnek?

Miközben a globalizáció hatalmába keríti a világot, önazonosságunk is viszonylagossá válik, és a 7 milliárdnyi emberiségnek is tagjaivá válunk, nemcsak családunkhoz tartozunk. Végző fokon ki vagyok én? Kérdezte Peter Jarvis professzor Angliából Balatonalmádiban (egy nappal annak előtte, hogy Amerikába utazott). Mennyire vagyok magyar, angol, európai vagy világpolgár? Tény, hogy a nemzeti kormányoknak nincs többé abszolút hatalmuk, még akkor sem, ha úgy gondolják. Bizonyos ügyekben a hatóságoknak engedélyt kell kérni intézkedéseikhez az országukban lévő multinacionális vállalatoktól. Ismételten fontos látnunk, hogy az egyéni, nemzeti, globális mi voltunkkal, a lételméleti problémákkal, az állampolgársággal kapcsolatos kérdések hogyan vetődhetnek fel felnőttoktatási, közművelődési körünkben, valamint azt, hogy a globális gazdaság létrejöttével a szakmai követelmények is hasonlatossá válnak az ipartól a szolgáltatásig, amelyeknek kielégítésére hasonló szaképítésre van szükség a Clevelandi General Motorstól az esztergomi Suzuki autógyárig. (De a globalizáció nyelve az angol.)

Mi lehet hát a felnőttoktatás, közművelődés küldetése a globalizáció küszöbén, és hogyan tükröződnek ezek a világfolyamatok aktivitásukban azon is túlmenően, amire az előzőekben utaltunk? Svédországtól Japánig és Olaszországtól Kanadáig ugyanaz a végső konklúzió hallható: „Ha a világversenyben nem akarunk alulmaradni, ha fejlődni akarunk, ha túlélni akarunk, a sorsdöntő erő, amelyre támaszkodni kell, az emberek tudása és energiája. Minden nemzet szembenéz tehát azzal a ténnyel, hogy a tudás és műveltség döntő tényező a társadalomfejlesztésben, a gazdaságnövekedésben és mindennek eredményeképpen a globális versengésben.

Egész életen át tartó tanulás

„A felnőttoktatás kulcs a huszonegyedik századhoz” – olvasható az UNESCO 1997-ben Hamburgban megrendezett felnőttoktatási világkonferenciája zárónyilatkozatában, amely egyfelől következménye az aktív állampolgárságnak és feltétele a társadalomban való teljes részvételnek. A felnőttoktatás és még inkább a felnőttek tanulása a „tanuló társadalom” és az „egész életen át tartó tanulás” útján válik általános érvényű világsággá. E két törekvés és nemes cél egymást kiegészíti, feltételezi. Az előző cél a társadalom minden tagját átfogó cselekvő, fejlesztő aktivitásra utal, míg a második az ismeretek, készségek átvételének, a személyiségbe történő beépítésének és alkalmazásának az emberi élet egészére kiterjedő folyamatára vonatkozik. Balatonalmádiban mindkettőről szó volt, most az egész életen át tartó tanuláshoz szeretnék néhány megjegyzést fűzni.

Az „egész életen át tartó tanulás” kifejezést a 70-es évek elején említik először a visszatérő oktatás (recurrent education) szinonimájaként. Jól nyomonkövethető ez a korszak nemzetközi szakirodalmának címeiből is, például „Visszatérő oktatás: az egész életen

át tartó tanulás stratégiája" (OECD, 1973). A 90-es évektől kezdődően azonban az oktatásnak és képzésnek új kihívásokkal kellett szembenéznie, és ebben az „emberi tényező” alapvető jelentőségűvé vált mind a gazdaságfejlesztésben, a versenyképesség fokozásában, mind a társadalmi előrehaladásban. A megváltozott, új helyzetben az egész életen át tartó tanulás megfelelő válaszadásnak látszott az új követelményekkel, az új imperatívuszokkal való lépéstartásban. Az egész életen át tartó tanulás új elmélete ugyanis túlmutat azon, hogy a felnőttek kétszer, háromszor átképzésben vesznek részt alkalmazhatóságuk megőrzése érdekében, hanem magába foglal mindenfajta egyéni vagy közösségi tanulást, fejlesztő aktivitást – a gyermekkoról kezdődően az egész életen át – történjék az szervezett (formális) keretek között iskolában, szakképző, főiskolai-egyetemi, felnőttoktatási intézményekben, illetve kötetlen (non-formális) viszonyok között otthon, a munkavégzés során, vagy a közösségi életben. A tanulás, művelődés megközelítésének ez a módja „rendszersemleges”; ismeretekre, készségekre egyaránt vonatkozik, melyet mindenki elsajátít, tekintet nélkül az életkorra. Az egész életen át tartó tanulás elve hangsúlyozza, hogy a gyermekeket már nagyon korán fel kell készíteni és motiválni kell az egész életen át tartó tanulásra, amely előfeltétele, preszuppozíciója a tanuló társadalomnak, egy új morálnak és a politikailag demokratikus társadalomnak (Ranson, S. 1994). Az egész életen át tartó tanulás célja: gazdagítani a személyiséget, felhasználva a szabadidőben történő aktivitásokat is, megerősíteni a demokratikus értékeket, fejleszteni a közösségi életet, elősegíteni az innovációt, a produktivitást és a gazdaságnövekedést.

Az egész életen át tartó tanulás fogalma napjainkban is változik, és mindig újabb és újabb magyarázatokkal illetik. A legtöbb értelmezés azonban az alapvető sajátosságokban mégis megegyezik (lásd Sutton, Titmus, Tuijnman erre vonatkozó megállapításait). Ezek először is kifejezik azt a mély meggyőződést, hogy az oktatás és tanulás önmagában is egy belső érték, nem csak eszköz valamilyen cél elérése érdekében. Másodszor, bizonyíthatóan létezik egy univerzális igény a tanulási, művelődési lehetőségek iránt korra, nemre, társadalmi hovatartozásra való tekintet nélkül. A harmadik közös nevező a különböző körülmények között történő kötetlen (nonformális tanulás, mondhatnánk művelődés?) jelentőségének elismerése. Az emberek ugyanis nemcsak a tanteremben tanulnak, hanem alkalomszerűen, esetlegesen (informálisan) munkavégzés közben is, akkor amikor beszélgetnek egymással, amikor könyvet, újságot olvasnak, televíziót néznek (?), rádiót hallgatnak, amikor szabadidejükben „kikapcsolódnak”, játszanak, valójában ismereteket, tapasztalatokat szereznek a sokféle emberi tevékenység végzése közben. Minél tartalmasabb ez az emberi lét, annál többet.

Az egész életen át tartó tanulás elméletében és gyakorlatában nagy hangsúlyt kap a „tanulás megtanulása”, amelynek értelmében elő kell segíteni, hogy a tanulóknak kialakuljanak azok a tulajdonságok, amelyek az önálló, sajátvezérlésű tanulóhoz szükségesek, beleértve a motiváltságot is. Az önálló tanuló társadalmában azonban a tanulási teljesítményeket el kell ismerni és értékelni kell. Be kell vezetni a megszerzett készségek akkreditációját, az előzetes ismeretek értékelését, az átvihető kreditek rendszerét. Az oktatási, felnőttoktatási intézményeknek együtt kell működni a vállalatokkal, ki kell építeni kapcsolatukat a munkaadókkal. A tapasztalati tanulás és a nyitott képzés jegyében „a válaszfalak leomlanak” oktatási intézmények és a termelőhelyek között. Az egész életen át tartó tanuló felnőtt saját maga állítja össze tanulmányi tervét, modulokat és krediteket gyűjt, amelyekért jogérvényes elismerést kap, tekintet nélkül arra, hogy hol szerezte azokat. Az oktatási, felnőttoktatási intézmények és a vállalatok között „konzorciumok” jönnek létre az oktatási intézményekben, a munkahelyeken, valamint az otthon és a közéletben szerzett tapasztala-

tok, ismeretek és készségek átvihetőségére, „tudáskártyán” történő regisztrálására és értékelésére. Ebben a nyitott rendszerben nagy szerepet kap az oktatási tanácsadás, az „educational guidance”, ahol nem hagyományos tantermi oktatás történik, hanem tájékoztatás a hagyományos és a nyitott oktatási rendszerekről, hálózatokról, mint amilyen például Angliában az Open College Networks (Nyitott Kollégiumi Hálózatok).

Az európai felnőttoktatás trendjei

A felnőttoktatás növekvő oktatási szektor Európában. A benne résztvevők száma és a ráfordítási költségek, valamint a vállalati és nonprofit támogatások összege jelentősen megnövekedett az 1970-es és az 1980-as években. Tartalmi irányultságát és társadalmi funkcióját tekintve jellemző, hogy az 1990-es évekre a súlypont a felnőtt szakoktatásra tevődött át, mint amely az oktatás és a munka közötti kapcsolat megerősítésének eszköze a munkanélküliek átképzésére, a munkaerő képzettségének fenntartására és fejlesztésére, míg eközben az általános felnőttoktatás és a szociokulturális nevelés (köz művelődés) pozíciója valamelyest gyöngült. Az elmúlt évtizedek másik jellemző sajátossága, hogy a felnőttoktatás igazgatása európaszerte nagymértékben decentralizáltabbá vált, átadva a tervezés és a végrehajtás felelősségét a helyi hatóságoknak vagy a szociális partnereknek.

A szakképzésnek ez a felnőttoktatáson belüli dominanciája az irányításpolitikai prioritásokban, a részt vevők számában, valamint a költségekben egyaránt megmutatkozik. A munkaerő-képzésnek a közvetlen végrehajtása azonban általában a vállalatok felelőssége, amelybe az államnak és a munkavállalóknak a beleszólása korlátozott, ugyanakkor a vállalaton belüli képzés egyre nagyobb mértékben helyet kap a kollektív szerződésekből. Az állam részvétele a felnőttoktatásban általában két módon történik. Az egyik szisztéma, hogy az állam széleskörű képzési lehetőséget biztosít, amelyek diploma megszerzéséhez vezetnek, illetve olyan képzési programokat nyújt, amelyek elvégzésével speciális végzettséghez lehet jutni, szoros együttműködésben a vállalatokkal. Az állam felelősségének a másik területe a munkaerőpiaci képzés a munkanélküliek számára, illetve a munkaerőpiacon egyéb veszélyeztetett csoportok részére. Ez utóbbi csoportokat többnyire az iskolából kimaradt és munkanélküli fiatalok alkotják, de a felnőttek felé irányuló tevékenység is egyre intenzívebb. A munkaerőpiaci képzés tervezése és ellenőrzése nagyon gyakran a szociális partnerekkel közösen történik.

Sok országnak speciális felnőttszakképző központjai vannak (AmuGruppen AB), míg más országokban, így például Angliában a képzést közszolgálati vagy kereskedelmi intézményektől vásárolják meg a vállalatok, pénzügyi alapon. A foglalkoztatottak képzésére elkülönített összeg nagysága miatt, a hatóságoknak mégis döntő befolyásuk van a felnőttoktatásra. A szakképzésre fordított megkülönböztetett figyelem igen sokszor az általános felnőttoktatás rovására történik. Sok európai országban az erre a célra fordítható források lecsökkentek, és emelkedtek a részvételi díjak. Ez alól csak az alapfokú felnőttoktatás a kivétel, amely a legtöbb európai országban állami feladat. Svédországban erre a célra törvény által biztosított külön intézmények működnek, míg más országokban ezt a tevékenységet más intézmények végzik önkéntesek bevonásával.

Minden európai országban a felnőttoktatásnak fontos feladata a második esély oktatás, amely a rendes korúakkal egyenértékű bizonyítványt ad, többnyire középiskolai fokon. Ez a legtöbb országban állami, önkormányzati feladat, vagy a meglévő iskolahálózaton belül, vagy külön intézményekben. Néhány országban magánintézmények is létesíthetnek felnőttek középiskoláit, akár távoktatási keretek között is. A helyzet ezen a téren meglehetősen cseppfolyós és országonként változik. Általános tendencia, hogy a közintézmények egyre inkább a piacra orientáltak, illetve erre vannak kényszerítve.

Az egyetemek nappali tagozatai az európai országok többségében még kevésbé hozzáférhetőek az olyan felnőttek számára, akik nem rendelkeznek a számukra szükséges diplomával. A felnőttek munka- és életkörülményeihez jobban alkalmazkodó esti-, egyéb részidős és távoktatási formák az egyetemekhez kapcsolódóan, vagy önálló rendszerként terjedőben vannak. Angliában speciális szintre hozó tanfolyamokat (access courses) szerveznek az egyetemeken, hogy felkészítsék a tanulástól elszokott idősebb hallgatókat a felvételi vizsgák letételére. Svédországban a megfelelő és bizonyított munkatapasztalatokkal rendelkező fiatal vagy idős felnőttek, az egyébként kötelező iskolai végzettség nélkül bejuthatnak a főiskolára és az egyetemekre, noha ez a rendelkezés most van revízió alatt. A legdemokratikusabb felnőttoktatási rendszerek e tekintetben az Európa sok országában működő nyílt egyetemek, ahol semmilyen felvételi kötelezettség nincs, a szelekció a tanulók teljesítményétől függ. Az etalon az 1969-ben alapított Open University Angliában, amely az ország legnagyobb egyeteme és egyben felnőttoktatási intézménye, évente 80 ezer rendes, azaz diplomaszakos és 170 ezer (!) továbbképző tanfolyami, posztgraduális hallgatóval. (Almádiiban megnéztük az erről szóló filmet *Éva Penney* szerkesztő vezetésével). Az angol Open Universityn kívül „akkreditált” nyílt egyetemek Európában: Fern Universitat, Németország (1975), Open Universiteit, Hollandia (1980), Universidad Nacional de Educación a Distancia, Spanyolország (1973), és Universidade Aberta, Portugália (1990).

A szocio-kulturális felnőttoktatás, a mi fogalmaink szerint a közművelődés, sok országban megtalálható Európában és nagy tömegeket vonz. Az oktatásnak, tanulásnak, művelődésnek ez a formája általában a hagyományos művelődési intézmények falain belül történik, összekapcsolva közösségfejlesztéssel, településfejlesztéssel, amelyet gyakran állampolgári szervezetek, különféle népmozgalmak, egyházak, szakszervezetek kezdeményeznek és valósítanak meg. Mindez azt is bizonyítja, hogy a szocio-kulturális felnőttoktatás mennyire társadalmi indíttatású és történelmileg különféle árnyaltságú népmozgalmakban gyökeredzik. Annak ellenére, hogy ez a „non-formális” felnőttoktatás nagymértékben öntevékeny jellegű és a „liberális”, vagyis az általános szabadművelődés kategóriájába tartozik, sok országban állami, helyi önkormányzati támogatásban részesül, jóllehet erre nagy súly nehezedik. A skandináv országokban a hagyományos „népfelvilágosítás” (folkeoplysning, hasonló társadalmi, kulturális tevékenység, mint nálunk a közművelődés), különösen erős, és a művelődésbe bekapcsolódó közösségi csoportok, a tanulókörök az erre vonatkozó törvények szerint támogatásban részesülnek.

A népfőiskola a felnőttoktatás, közművelődés, az ifjúságnevelés intézménye, mozgalma, sajátos pedagógiai, andragógiai elve és módszere. Grundtvig szellemében: „iskola az életnek.” Célja: választ adni azokra az állandóan változó kihívásokra, amelyekkel az egyén, a közösség, a nemzet, az egész emberiség szembe találja magát. Célját tananyag és tantárgyi megkötések nélkül a csoportmunka, a közösségi nevelés (többségükben bentlakásos intézmények), az aktivitás, az öntevékenység, a résztvevő-központú felnőttoktatás, a hallgatói önkormányzás, a személyiségfejlesztés, az önismeret (Ki vagyok én?), a vitamódszer és a párbeszéd útján valósítja meg. A leginkább hagyományos és egységes skandináv népfőiskolai rendszer Dániában 102, Svédországban 132, Finnországban 93, Norvégiában 80 intézményből áll. Fő funkciójuk, hogy a kilencosztályos alapfokú oktatásra építve kiegészítsék, elmélyítsék, részben pótolják a középiskolai oktatást, tudatosabbá tegyék a pályaválasztást, pályamódosítást. Másfelől olyan szociálpedagógiai és kulturális intézmények, amelyek a szociálisan, fizikailag hátrányos helyzetű egyének és csoportok (munkanélküli-

ek, bevándoroltak, kisebbségek, menekültek, lelki sérültek, testi fogyatékosok, stb.) társadalmi adaptációját, esélyegyenlőségét segítik. Az oktatás rendjét a hosszú (többhónapos, -éves) és a rövid (néhány napos, hetes), de rendkívül sokirányú tanfolyamok alkotják. Mindazonáltal a népfőiskolák is változnak a külső körülmények hatására, az új igényekre való válaszadásban. Itt melyek a trendek?

Valamennyi skandináv országban tapasztalható, de főképpen Svédországban, hogy mélyreható változások mennek végbe a népfőiskolák bentlakásos jellegében. Először is a tanároknak csak kis csoportja lakik együtt a diákokkal. Az iskolák nagy részében már nem is létesítenek bentlakásos részleget, mert erre nincs igény. Ahol van kollégium, az sincs sokszor kihasználva, mert inkább gépkocsival, autóbusszal járnak be a hallgatók, inkább parkolóhely szükséges. Az együttlakás közösségi élménye megszűnőben van. Új típusa a népfőiskoláknak a „napközi népfőiskola” (day-time high school) ahol csak napközben, vagy csak délután és délelőtt van foglalkozás. A másik változás az eredeti általános oktatás elvéhez viszonyítva a tanfolyamok specializációja, szakosodása érdeklődés, érdekeltség szerint. A tanfolyamok egy része már végzettséget, szakmát is biztosít munkanélküliek részére, amelyet az állam külön támogat. A harmadik jelentős változás, hogy a tanfolyamok lerövidülnek, nagyon sok az egyhetes, néhány napos tanfolyam, amelyet a népfőiskolák a társadalmi szervezetekkel, a hatóságokkal közösen rendeznek meg, sőt sokszor az intézmény csak helyet ad a megrendelőnek. A népfőiskolák eredeti gondolatának hívei ez esetben joggal féltik a népfőiskolákat a kommercializálódástól, a „szállodáztatástól”, hiszen így alkalmatlanok rá, hogy a személyiségfejlesztés otthonai legyenek. A felnőttoktatás ez esetben is „komoditássá”, áruvá válik?

Záró

Magyarországon a felnőttoktatás szervezetrendszerében, tartalmában a rendszerváltás megtörtént. Van piaci szektor, fejlődésben van a civilszféra és van mégiscsak egy erős, közszolgálati közművelődési intézményhálózat, amelyet törvény véd. Ezen kívül létesült kilenc nagy átképzőközpont szakképzési célokra. De hogy gondolkodásunkban is végbemenjen a változás és jobban megismerjük az európai célokat, folyamatokat, struktúrákat, adott fogódzókat a konferencia Almádiiban.

Köszönet érte Borbáth Erikának, aki az ötlet volt, aki nem csak háziasszonyi figyelmességgel, hanem szakavatott szervezői készségével, szakmai hozzáértésével betöltötte a „konferenciaigazgató” tisztét. Reményeink szerint a kezdeményezésnek lesz folytatása kiadványban, „komparatív” tanfolyamban és újabb konferenciában Almádiiban.

Felhasznált irodalom

- Confinteau V. Background papers. German Adult Education Association, Bonn; UNESCO Institute for Education, Hamburg. 243 p. 1997.
- Global Transformation and Education of Adults. (Bockstael E, ed.) International Institute for Policy, Practice and Research in the Education of Adults, Leuven. 1997. 251 p.
- International Encyclopedia of Adult Education and Training. (Tuijman A, ed.) OECD, Pergamon, Párizs. 1996. 940 p.
- Nemzetközi nyilatkozatok és dokumentumok a felnőttoktatásról és az egész életen át tartó tanulásról. (Harangi L, Hinzen H, Sz.Tóth J., szerk.) Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete, Budapest. 1998. 164 p.
- Perspectives on Adult Education and Training in Europe. (Jarvis P., ed.) National Institute of Adult Education (England and Wales), Leicester. 1992. 414 p.
- Jarvis, P.: Trends in Adult Education in Europe. Előadás a Magyar Művelődési Intézet „Az európai felnőttoktatás és képzés perspektívái és főbb trendjei” c. konferenciáján. Balatonalmádi, 1998. november 9–12.